

Joanna Szerszunowicz

"„Nie święci garnki lepią” : obraz rzemiosła utrwalony w polskiej frazeologii", Ewa Młynarczyk, Kraków 2013 : [recenzja]

Prace Językoznawcze 17/3, 155-160

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE, OMÓWIENIA, SPRAWOZDANIA, KOMUNIKATY

Ewa Młynarczyk: „*Nie święci garnki lepią*”. *Obraz rzemiosła utrwalony w polskiej frazeologii*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego. Kraków 2013, ss. 299

Rzemiosło stanowi ważny element otaczającej człowieka rzeczywistości, co potwierdzają analizy różnorodnych zjawisk językowych. W leksyce i frazeologii znajdujemy rozmaite jednostki, których obecność wskazuje na znaczącą rolę wytwórczości w życiu ludzkim: liczne są nazwy poszczególnych rzemiosł i osób wykonujących je, narzędzi, czynności i procesów oraz miejsc związanych z daną dyscypliną. Wiele stałych połączeń wyrazowych, np. przysłów i idiomów, motywowanych było realiami rzemieślniczymi – niegdyś doskonale znanymi użytkownikom języka, dziś nierzadko zapomnianymi. Znaczenie kulturowe frazeologii, którą można określić mianem rzemieślniczej, sprawia, że stanowi ona bardzo interesujący materiał badawczy.

Z tego powodu na szczególną uwagę zasługuje monografia *Nie święci garnki lepią. Obraz rzemiosła utrwalony w polskiej frazeologii* autorstwa Ewy Młynarczyk. Rozprawa składa się z siedmiu rozdziałów, a zasadniczą część recenzowanej książki poprzedza wstęp, w którym autorka uzasadnia wybór tematu i omawia cel pracy. Jako że frazeologizmy mające związek z rzemiosłem mają często charakter recesywny, ważnym zadaniem „staje się ukazanie miejsca frazeologii motywowanej realiami rzemieślniczymi w zasobie leksykalnym polszczyzny” (s. 9). Autorka stawia przed sobą trzy zadania: opracowanie korpusu stałych połączeń wyrazowych z pola semantycznego ‘rzemiosło’ i wskazanie, z których dziedzin pochodzą stałe połączenia wyrazowe; dokonanie języko-kulturowej analizy zebranych jednostek; przedstawienie tendencji rozwojowych wybranego obszaru frazeologii. We wstępie dokonano również przeglądu prac poświęconych stałym połączeniom wyrazowym o genezie rzemieślniczej.

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Historyczne tło rozwoju frazeologii rzemieślniczej*, rozpoczyna się omówieniem opracowań traktujących o dziejach rzemiosła i znaczeniu wytwórczości w życiu człowieka. Zagadnienia te podjęto w pracach z zakresu dziejów kultury materialnej, historii narodu i państwa polskiego, obyczajowości i etnografii, wśród których ważne miejsce zajmują opracowania syntetyczne i encyklopedyczne. Niektórym zawodom, np. młynarstwu, kowalstwu i włókiennictwu, poświęcono osobne monografie. Autorka przywołuje

również poradniki dla uczących się danego rzemiosła. Dodatkowym źródłem informacji są publikacje o charakterze pamiętnikarskim, których walorem jest bogactwo zawartych w nich szczegółów. W rozdziale tym uściślone zostają pojęcia *rzemiosło* i *rzemieślnik*, następnie przedstawiony jest rys historyczny, obejmujący okres od początków rzemiosła do czasów współczesnych.

W rozdziale drugim, poświęconym aspektom metodologicznym, Autorka określa najpierw przedmiot opisu, który definiuje jako „zespół względnie ustabilizowanych połączeń wyrazowych zawierających w swym składzie leksemy z pola semantycznego ‘rzemiosło’” (s. 19). Takie ujęcie sytuuje pracę w nurcie badań stałych połączeń wyrazowych, których komponenty należą do jednego pola semantycznego. Przeprowadzone analizy mają charakter językowo-kulturowy, a ich podstawową kategorią pojęciową jest językowy obraz świata.

Rozdział trzeci zawiera omówienie zakresu i zasad ekscerpacji materiału badawczego. Zanalizowane frazeologizmy i przysłowia pochodzą z opracowań o charakterze leksykograficznym. Podstawowym źródłem jest *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich* pod redakcją Juliana Krzyżanowskiego. Wskazując na liczne niedociągnięcia i usterki tego opracowania, E. Młynarczyk uznaje je za cenny zbiór frazeologizmów i przysłów: najobszerniejszy, „z niezwykle bogatą dokumentacją tekstową i licznymi odwołaniami słownikowymi” (s. 26). Uzupełnienie stanowią jednostki zebrane przez Autorkę w wyniku ekscerpacji innych słowników¹. Ponadto materiał zawiera jednostki pochodzące z niektórych opracowań etnograficznych.

Podstawowym kryterium selekcji była obecność komponentu leksykalnego kojarzonego z rzemiosłem w danym stałym połączeniu wyrazowym. Składnikami tymi, w skrócie określanymi w pracy jako *komponent rzemieślniczy*, są nazwy zawodu rzemieślniczego lub wyrazy derywowane od niej oraz nazwy elementów rzeczywistości związanej z wykonywaniem określonego rzemiosła, np.: nazwy narzędzi, nazwy surowców, nazwy wyrobów (s. 29). Do materiału badawczego włączono jednostki oddające specyfikę rzemiosła (np. komponent *szyć*: *szyć/ uszyć buty* komuś, coś *jest szyte grubymi nićmi*), nie uwzględniano natomiast tych, które opisują czynności w gospodarstwie domowym (np. *zaszyj dziurkę, póki mała*). Problemy klasyfikacyjne dotyczyły przede wszystkim jednostki z nazwami przedmiotów codziennego użytku zaliczanych do wyrobów rzemieślniczych. Odrzucono te związki, w których komponent rzemieślniczy wystąpił w znaczeniu metaforycznym (np. *kręcić młynka/ młyńca*).

---

¹ Autorka monografii poddała ekscerpacji następujące opracowania: słownik S. B. Lindego, *Słownik języka polskiego*, tzw. warszawski, J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedzwiedzkiego, *Słownik frazeologiczny języka polskiego* S. Skorupki, *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny* S. Bąby i J. Liberka, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami* pod redakcją A. Kłosińskiej, E. Sobol i A. Stankiewicz, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* P. Müllnera-Nieckowskiego, *Wielki słownik frazeologiczny* R. Lebdy.

W rozdziale tym przybliżono również sposób porządkowania materiału badawczego. Wyekscerpowane stałe połączenia wyrazowe podzielone zostały na trzy grupy: korpus tematycznie mocny (jednostki z nazwami zawodów lub ich derywatami przymiotnikowymi; 390 jednostek); korpus tematycznie słabszy (związki z nazwami elementów rzeczywistości rzemieślniczej; 817); korpus tematycznie najslabszy (jednostki bez nazw rzemieślniczych, zawierające odniesienia do sfery rzemiosła; 21). Autorka zauważa, że w badanym materiale występują internacjonalizmy, które z powodu utrwalenia w polszczyźnie można traktować jako elementy języka polskiego pozwalające na rekonstrukcje fragmentów językowego obrazu świata właściwego kulturze polskiej.

Przyjęto podział tematyczny według specjalności rzemieślniczych, który pozwolił na wyodrębnienie 36 grup. Wszystkie zostały zanalizowane w rozdziałach poświęconych następującym dziedzinom, które stanowią: rzemiosła spożywcze, drzewne, skórnicze, włókiennicze, metalurgiczne, budowlane, ceramiczne i szklarskie oraz rzemiosła usługowe. Na podstawie wspólnych powtarzalnych cech wydzielono następujące kategorie opisu: WYKONAWCA, ZAWODOWE CZYNNOŚCI, MIEJSCE PRACY, NARZĘDZIA I URZĄDZENIA, SUROWCE I MATERIAŁY, OBIEKTY PRACY I WYROBY, CZAS PRACY, PATRON, MIEJSCOWOŚCI. Kolejność rozdziałów i ich części uwarunkowana jest stopniem rozbudowania językowego obrazu świata poszczególnych dziedzin i specjalności rzemieślniczych (s. 32)². Najpierw opisywane są szerokie specjalności, a następnie – wąskie (np. młynarstwo i wydzielone z niego krupiarstwo).

Rozdział czwarty, najobszerniejszy, zawiera omówienie językowego obrazu poszczególnych specjalności rzemieślniczych. Zgodnie z przyjętym modelem analizy materiał podzielono na osiem podrozdziałów, wyznaczonych przez wymienione powyżej główne specjalności, w których obrębie zawierają się pozostałe, wydzielone z nich. Na przykład, *Rzemiosła spożywcze* obejmuje następujące kategorie: *Młynarstwo*, *Krupiarstwo*, *Piekarnictwo*, *Piernikarstwo*, *Piwowarstwo*, *Rzeźnictwo / masarstwo*. Poszczególne podrozdziały różnią się liczbą: *Rzemiosła drzewne* to rozdział złożony z największej liczby kategorii (*Koszykarstwo*, *Bednarstwo*, *Smolarstwo*, *Stolarstwo*, *Kołodziejstwo i stelmastwo*, *Sitarstwo*), natomiast *Rzemiosła ceramiczne i szklarskie* – najkrótszy (*Garncarstwo i zduństwo*, *Szklarstwo*)³.

² Autorka wymienia dwa odstępstwa od przyjętego układu, mianowicie podrozdział poświęcony rzemiosłom usługowym oraz podrozdział zawierający jednostki z komponentami: *rzemiosło, rzemieślnik, warsztat, majster* itp.

³ Układ pozostałych rozdziałów przedstawia się następująco: *Rzemiosła włókiennicze* (*Przędzalnictwo i tkactwo*, *Krawiectwo*, *Powroźnictwo*), *Rzemiosła budowlane* (*Ciesielstwo*, *Dekarstwo*, *Tractwo*, *Murarstwo*, *Ceglarstwo*), *Rzemiosła skórnicze* (*Szewstwo*, *Kuśnierstwo*, *Garbarstwo*, *Rymarstwo*), *Rzemiosła metalurgiczne* (*Kowalstwo*, *Złotnictwo*, *Zegarmistrzostwo*, *Ślusarstwo*), *Rzemiosła usługowe* (*Balwierstwo i fryzjerstwo*, *Kominiarstwo*, *Druciarstwo*, *Szlifiarstwo*, *Obrażnicstwo*).

W rozdziale piątym, zatytułowanym *Rzemiosło i rzemieślnicy*, omówiono jednostki frazeologiczne, które stanowią odzwierciedlenie postrzegania rzemiosła i osób należących do rzemieślników. Korpus tematycznie mocny zawiera związki z komponentami *rzemiosło* i *rzemieślnik*, korpus tematycznie słabszy – te ze składnikami *majster*, *warsztat*, *fuszer*, *partacz*, *cech*, *cechowy*, *uczeń*, *król kurkowy*, najstarszy zaś obejmuje zaledwie jeden związek frazeologiczny, mianowicie *złota rączka*. Są one zebrane w sześciu kategoriach: RZEMIEŚLNIK, CECH RZEMIEŚLNICZY, PRACA RZEMIEŚLNICZA, NARZĘDZIA, MIEJSCE PRACY, KRAJE I NARODOWOŚCI. W ostatniej z wymienionych grup znajdujemy jednostki motywowane stereotypowymi wyobrażeniami związanymi ze sferą rzemiosła.

Rozdział szósty zawiera wnioski dotyczące językowego rozdziału rzemiosła. Na podstawie przeprowadzonego badania Autorka stwierdza, że rzemiosła spożywcze dostarczające produktów żywnościowych motywowały największą liczbę połączeń wyrazowych. Do najliczniej reprezentowanych w polszczyźnie należą trzy dziedziny, mianowicie piekarnictwo, piwowarstwo i rzeźnictwo. We frazeologii bogato ilustrowane są również takie rzemiosła, jak wyrób odzieży i przedmiotów skórzanych oraz budownictwo. Stosunkowo dużo jednostek wiąże się tematycznie z rzemiosłami metalurgicznymi, drzewnymi oraz ceramicznymi. Rzemiosła usługowe mają zróżnicowany ilościowo udział w zanalizowanym korpusie: najwięcej jednostek nawiązuje do balwierstwa i kominiarstwa, najmniej zaś – do tych specjalności, których przedstawiciele byli domokrażcami, czyli druciarstwa, szlifierstwa i obraźnictwa. Ogólny obraz rzemiosła jest również dość rozbudowany – tworzy go 88 jednostek frazeologicznych, przy czym wiele z nich „zawiera wyrażone ogólnie składniki JOS zilustrowane na większym poziomie konkretyzacji w ramach JOS poszczególnych specjalności” (s. 207). Szczegółowo omówiono wnioski dotyczące następujących kategorii: wykonawca, zawodowe czynności, miejsce pracy, narzędzia i urządzenia, surowce i materiały, obiekty pracy i wyroby, czas pracy, patron, miejscowości.

Rozdział siódmy, zatytułowany *Frazeologia rzemieślnicza w perspektywie chronologicznej*, zawiera omówienie analizowanych jednostek w aspekcie temporalnym. Przyjęcie perspektywy panchronicznej umożliwiło wskazanie powtarzających się sposobów oglądu zjawisk ze sfery rzemiosła. Analiza pozwoliła na przedstawienie pewnych tendencji rozwojowych w badanym obszarze frazeologii. Przeprowadzone badanie wykazało, że znaczna część przebadanych jednostek to związki, które nie są rejestrowane przez nowsze słowniki. Mimo to we współczesnej polszczyźnie nadal funkcjonuje spora liczba frazeologizmów związanych z rzemiosłem, przy czym współczesny użytkownik języka często nie jest świadomy ich pochodzenia. Autorka pracy wskazuje na dwie przyczyny takiego stanu rzeczy: po pierwsze, zmiany ilościowe i jakościowe są uwarunkowane

działaniem ogólnych tendencji w języku; po drugie, należy je traktować jako efekt wymian materiału językowego, które wynikają z działania postępu cywilizacyjnego.

Monografię podsumowuje zakończenie, w którym zawarto uogólnienia dotyczące wybranej grupy stałych połączeń wyrazowych. Istnienie frazeologizmów i przysłów mających w swoim składzie komponenty ze sfery rzemiosła pokazuje, że wytwórstwo było znane przeciętnemu użytkownikowi języka. Z tego powodu obserwacje dotyczące rozmaitych dyscyplin motywowały liczne związki. Największa liczba jednostek pochodzi z dziedzin związanych z wytwarzaniem wyrobów niezbędnych do życia człowiekowi, takich jak rzemiosła spożywcze, włókiennicze i skórnicze oraz budowlane. Ponadto Autorka zwraca uwagę na fakt, że znaczna liczba frazeologizmów opisuje komunikację międzyludzką.

Bogata bibliografia została podzielona na prace z zakresu historii i etnografii oraz prace językoznawcze. Wyszczególniono prace obcojęzyczne, napisane przez slawistów specjalizujących się w dziedzinie frazeologii. Należy podkreślić, że atutem monografii jest indeks jednostek frazeologicznych. Został on ułożony tematycznie według specjalności rzemieślniczych i podzielony na trzy korpusy ze wskazaniem składnika danej jednostki, który stanowił podstawę zakwalifikowania jej do zasobu frazeologii rzemieślniczej. Te związki, które mają poświadczenia we współczesnych słownikach, zostały zapisane pogrubionym drukiem. Po każdym haśle podawane są najpierw frazeologizmy, a potem przysłowia i powiedzenia.

Recenzowana praca stanowi rzetelne opracowanie interesującego tematu, który do tej pory nie był kompleksowo badany. Wybór zagadnienia badawczego jest trafny, a przyjęcie językowo-kulturowej perspektywy pozwala na dogłębne zbadanie udziału czynników pozajęzykowych w formowaniu się wybranego wycinka frazeologii polskiej. Badaczka analizuje materiał w sposób przemyślany, proponując interesujące rozwiązania metodologiczne. Na szczególną uwagę zasługują również dwa inne tytuły pracy, mianowicie skrupulatna ekscerpcja jednostek i stworzenie hierarchicznie zbudowanego korpusu.

Rzetelne opracowanie materiału stanowi o dużej wartości recenzowanej monografii. Problemy frazeologiczne omawiane są na szerokim tle kulturowym, które obejmuje informacje z wielu dziedzin, co przyczynia się wieloaspektowego ukazania badanych zagadnień. Uznanie budzi klarowność prowadzonych przez Autorkę wywodów i precyzja narracji.

Praca E. Młynarczyk jest więc ważnym i przydatnym opracowaniem nie tylko dla językoznawców polonistów, ale również dla osób zajmujących się badaniami kontrastywnymi. Książka ta może być ponadto cennym źródłem informacji dla historyków, etnografów i innych specjalistów, którzy badają rzemiosło w ujęciu interdyscyplinarnym. Podsumowując, należy uznać recenzo-

waną monografię za książkę ważną i potrzebną, która zawiera wnikliwe analizy frazeologii rzemieślniczej i tym samym znakomicie wypełnia lukę w zbiorze prac z zakresu językowo-kulturowych badań nad stałymi związkami wyrazowymi.

Joanna Szerszunowicz

International Conference „Humanities in the Information Society – II”, 24–26.10.2014, Shota Rustaveli State University, The Faculty of Humanities, Batumi, Georgia

In the modern world dominated by advanced technologies, the word *information* is one of the key terms defining the society, which has experienced many rapid changes over the recent decades, to a great extent due to the advancement of technical science. Acknowledging the fact, it is worth posing a question regarding the significance of the humanities in the world. With a view to discussing the role of humanistic sciences in the contemporary reality, Shota Rustaveli State University in Batumi organizes conferences titled “Humanities in the Information Society”. These meetings are meant to offer scientists a possibility of exchanging views on various aspects of humanistic studies across disciplines. The first event “Humanities in the Information Society – I” took place in Batumi in 2009.

In October 2014, following the success of the first conference, the second one was organized at the Faculty of Humanities. It was financially supported by the Ministry of Education, Culture and Sport of Ajara Autonomous Republic. There were about 300 participants from many countries, including Georgia, Canada, Germany, Lebanon, Holland, Poland, Turkey. The researchers who attended the event were presented with an almost three-hundred-fifty-page book of abstracts edited by Marine Giorgadze and Tamar Siradze. Later, two volumes of conference proceedings were published.

In order to offer a wide spectrum of discussion on the humanities at the conference, the following sections were included: Kartvelian Linguistics; Lexicography and Corpus Linguistics; European and Slavic Studies; Semiotics; Translation Studies; Georgian Literary and Folklore Studies; Literary Theory and Foreign Literature; Classical Philology, Byzantine and Modern Greek Studies; Education Science; Mass Media and Intercultural Relations, History and Ethnology, Archaeology and Source Study; Philosophy, Sociology and Religious